

РОЗДІЛ V

КОМПАРАТИВНА ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

UDC 372.3:373.21.382

Fáyné dr. Dombi Alice,
Szegedi Tudományegyetem
(Magyarország)

JÁTÉK ÉS TANULÁS

A játék a kisgyermek elsődleges tevékenysége, szabadon választott, külső céltól mentes, önmagáért a tevékenységért folytatott, örömszerzéssel kísért cselekvéssor. A játék hatása a gyermek egész személyiségét érinti, a társas együttlét formáit kialakítja. A tanulmány az óvodáskorú gyermek játéktevékenységének jellemzői tárja fel, a játéktudat, játékorientáltság, játékosság jellemzőinek bemutatása mellett a játék és tanulás közös és eltérő vonásait elemzi.

Kulcsszavak: játék, játék tevékenység, tanulás, óvodáskorú gyermek, óvoda

A játék az emberi tevékenység olyan sajátos formája, mely végigkíséri az ember egész életét, és az emberiség életét. A játék önként, szabadon választott tevékenység, amelyben nincs kényszer. A játék varázsa minden korosztályt magával ragad, a játék lényege az embernek az a képessége, hogy tükrözze a valóságot, és át is alakítsa azt. A gyermeki játék által a gyermek hatni tud környezetére, az őt körülvevő világra, és közben játékaival változást idéz elő a valóságban. A gyermek életkorának megfelelő játékot játszik. Úgy játszik, ahogy életkora és fejlettsége meghatározza, úgy fejlődik, ahogy a játéka segíti ebben.

A játék szónak sok jelentése van a mindennapi életben: jelölhet egy tevékenységet, játékcselekvést, jelölhetünk vele egy tárgyat (baba, társasjáték), de beszélhetünk a képzelet játékaról, vagy a színészek játékaról.

A játék a kisgyermek elsődleges tevékenysége, szabadon választott, külső céltól mentes, önmagáért a tevékenységért folytatott, örömszerzéssel kísért cselekvéssor. Ahogy a gyermek növekszik, egyre jobban megéri mind önmagát, mind pedig az embereket, és azt a társadalmat, melyben él, s ezen keresztül játékának módja, tartalma, szintje változik. Az óvodáskorú gyermekeknél még elsődleges, alapvető tevékenység a játék, mint pl.: a szabadtéri játékok vagy a dramatizálás, ugyanez iskoláskorban már szabadidős tevékenységként jelenhet meg, pl. színjátszó kör, sportkör, stb.

A játéknak természetéből eredően többféle hatása van a gyermek mindennapjaira:

- feszültségoldó hatás;
- örömforrás;
- személyiségfejlesztő hatás.

A játék jellemzői továbbá:

- sajátos céltudatos tevékenység;
- önkéntes;
- szabadon választott;
- kellő komolysággal játsszák;
- örömmérés kíséri;
- funkciógyakorlás;
- kellemes élmények újraélése;
- konfliktusérzésektől való szabadulás;
- veszély legyőzése;
- játéktudat kialakulása.

A játék a gyermek természetes közege, ennek révén fedezi fel a világot, és az óvodapedagógus is ezen keresztül ismerheti meg a gyermeki világot, értesülhet problémáiról, örömeiről. A játékban minden lehetséges: motívuma az öröm, bánat, kaland feszültsége, kommunikáció igénye, az erő

próbálgatása, az önkifejezés igénye. A játék megnyugtat, játszótársat közvetít, nevel és tanít. Lehetővé teszi, hogy segítségével a gyermek megismerje a világot.

A tanulás óvodás korban főleg utánzásos, spontán tevékenység. A problémamegoldó gondolkodás, a memória, a képzelet, a megszerzett képességek kreatív kombinációi csak a 7-8. életév után emelkednek szervezőelvvé, tevékenységi formává. Az óvodapedagógusnak a nevelési folyamatban programjaival tevékeny, gazdag óvodai életet kell megteremteni, melyben a játékos elemek, motívumok és a játékos óvodapedagógusi beállítódás, az óvodai élet játékorientáltsága a meghatározó [1].

A játékosság az óvodai életnek és benne a tanulásnak is olyan szinguláris elve, amelynek célja a gyermek játékos beállítódásának és a játék dominanciájának figyelembe vétele a tanulás folyamatában. Tehát egyfelől jelenti az óvoda egész légkörének, mint a különböző tanulási formák színterének játékos hangulatát, másfelől jelenti (a kezdeményezett /irányított/ tanuláshoz kapcsolódva) azoknak a belső és külső feltételeknek a megteremtését, amelyek révén a játékban megnyilvánuló, ill. a játékra jellemző vonások, játékelemek a tanulási tevékenység alkotó részévé válnak.

A játék hatása a gyermek egész személyiségét érinti, a társas együttlét formáit kialakítja. A játék során a játékra a szervezet belső feszültsége készíti a gyermeket, a feszültséget kiváltó tényezők azonban már eltérőek. Feszültséget kiváltó tényezők lehetnek: az általános aktivitás szükséglete, a kíváncsiság, a kutató készletet, az «én akarom» csinálni, «én idézem elő» motívum, a nyerni, győzni akarás feszültsége.

A játék örömforrás, erős és kellemes érzelmi állapotot hoz létre az egyénben. A felhalmozott feszültséget jó a játékkal levezetni. Az átélt kellemes élményt jó újra eljátszani, akár többször is, mert így válik megismételhetővé. Csak addig fontos a gyermek számára, csak addig okoz örömet, amíg a feszültséget a játékkal le nem vezette. A kellemetlen élménytől való megszabadulás is örömet okoz a gyermeknek. A játék önkéntes, szabadon választott tevékenység, amelynek ötleit a gyermek környezetéből meríti.

A játék személyiségfejlesztő hatása abban áll, hogy a játékcselekvések során a gyermek értelmi erői működnek, érzelmi képességei fejlődnek. Szociális képességei a társas együttlét során alakulnak, a játék a személyiség pszichés struktúrájának minden elemét (képzelet, emlékezet, gondolkodás, érzelem, beállítódás stb.) mozgósítja.

A játék jellemzői a játéktudat, játék komolysága, a játékorientáltság. A játéktudat: a különféle játékhelyzetekben

játszó, tevékenykedő egyén tudatában van annak, hogy mi a valóság, és mi a játék. A játék komolysága azt jelenti, hogy a gyermek számára, hogy teljes komolysággal éli bele magát a játékhelyzetbe, a szerepeit teljes komolysággal vállalja fel. A játékorientáltság azt jelenti, hogy a kisgyermek a játékon keresztül ismerkednek a világgal, a valóság jelenségeivel, élményeivel. Eközben tapasztalatot szerezhetnek érzékeléssel, mozgással, cselekvéssel, a közösséghez fűződő kapcsolataikban érzelmi és értelmi. A játék keret ad annak a tapasztalati és élményanyag, amelyet gyermekeink saját környezetükből kiemelhetnek.

A játékoság kritériumai:

- a tanulás gyermek-közeli tartalma;
- a gyermeki önállóság, kezdeményezés biztosítása;
- a gyermeki szabadság és kötetlenség biztosítása a tanulás adta lehetőségeken belül;
- a lazább és többféle szervezeti forma és szervezési mód;
- a tanulási vágyal összefüggő feltételek biztosítása a jelentkező igények kielégítése (ismétlés, próbálkozás, kérdés stb).

A játék hatása társas együttlét szempontjából:

- megismeri önmagát, énkép fejlődését segíti;
- megismeri környezetét;
- fejleszti társas készségeit;
- az adott kultúra viselkedés elemeit könnyedén begyakorolja;
- megéli a szabadság és a rend együttes jelenlétét (napirend, szabályok, helyzetekhez, személyekhez való alkalmazkodás).

Az óvodapedagógusnak a nevelési folyamatban programjaival tevékeny, gazdag óvodai életet kell megteremteni, melyben a játékos elemek, motívumok és a játékos óvodapedagógusi beállítódás, az óvodai élet játékorientáltsága a meghatározó [5].

A gyermek játéka olyan önként vállalt, szabad, örömteli és többnyire különböző vágykielégítő tevékenység, amelynek célja a játékban önmagában van. A kisgyermeknek azért elsődleges (meghatározó) tevékenysége, mert nincs semmi olyan egyéb tevékenység ebben az életkorban, amely olyan mértékben volna képes hatni a gyermek szinte valamennyi pszichés, motoros és szociális személyiségkomponensére, mint a játék. Játékkal, játszás közben fedezi fel, ismeri meg környezetét, s ismeri fel önmaga lehetőségeit és korlátait is. Felfedező hajlama, kíváncsisága, tevékenységi vágya, a felnőtthöz való hasonlítás igénye, szocializációs indítékai a pszichikus szükséglet rangjára emelik a játékot. A játék két formájában – szabad játék és a kezdeményezett, vagy más néven inspirált, pedagógiai játék – az óvodapedagógus szerepe eltérő.

A játék és tanulás több közös és eltérő sajátossággal rendelkezik.

A játék és tanulás közös vonásai:

- teret ad a gyermek önállóságra törekvésének;
- tevékenységi lehetőséget biztosít;
- alkalmas a gyermek igénye szerinti gyakorlásra, ismétlésre;
- folyamatosan jelentkező problémahelyzetek megoldásában örömet ad a gyermeknek;
- a tevékenységek jellemző sajátosságához igazodó hatások közvetítésével a személyiségformálás eszközei (tapasztalatok, képességek, tulajdonságok stb.) [4].

A játék és tanulás eltérő vonásai:

- a játék célja maga a játszás, melyet a gyermek fogalmaz meg, s amely az örömszerzés által motivált;
- a két tevékenység közös elemei (vonásai) első indítékaik és dinamikájuk tekintetében eltérők;
- a mindkét tevékenységi formában döntő szerepet játszó utánzás, gyakorlás, ismétlés, problémahelyzet megoldás ugyan sokszor áthatják egymást, de el is térnek egymástól;
- a játék és tanulás kapcsolata az életkortól, a játékfajták természetétől, struktúrájától, illetve a tanulási formáktól függően módosul;
- az óvodapedagógus szerepe mindkét tevékenységi formában meghatározó. Az óvodapedagógus az általa teremtett tanulási helyzetekben nem feledkezhet meg a *tanulás játékos jellegéről*, a tanulásban is érvényesülő gyermeki igényekről, szükségletekről. A *játékban* pedig az óvodapedagógus feltételteremtő tevékenysége és a *gyermekek igénye, szüksége* szerinti játéka szolgálja a játék kibontakozását a gyermekek szabadságának és önállóságának teljes értékű tiszteletben tartásával.

A játéknak és a tanulásnak egyaránt szervezeti kerete az óvoda (csoportszoba, udvar, az óvoda közeli és távolabbi környezete). A tanulás számára ezen túl még külön szervezeti forma is alkalmazható. Az óvodás tanulásában a játékoság alapkövetelmény [2].

A játék többféleképpen lehet jelen a tanulásban: a játék beépül a tanulási folyamatba (játékoság), kezdeményezett játék formájában, de a tanulási folyamat is színeződhet egy-egy játékos mozzanattal.

A játék és tanulás formái többféleképpen lehetnek jelen az óvodában, amely az óvodapedagógus kreativitását is feltételezi:

- játékban tanulás;
- játékba integrált tanulás;
- játékba ágyazott tanulás;
- játékra épülő tanulás;
- játékos tanulás.

A játék jelenléte a tanulásban

1. A játék beépül a tanulási folyamatba

Klasszikus példa erre az énekléshez és a mozgáshoz kapcsolódó játék. Az alkalmazásra néhány megoldás: hangulatteremtés szándékával, játékkal indul a foglalkozás; a játékok végig kísérik az egész foglalkozást; a tanulási folyamatban többször visszatér a játék, de nem a játék tölti ki az egész foglalkozást; játékkal zárul le a foglalkozás.

A külső világ tevékeny megismeréséhez kapcsolódó játékok elsősorban szabályjátékok, azok közül is inkább az értelemfejlesztő játékok, de sikerrel alkalmazható szimulációs játékok is. Többnyire ezek a játékok a foglalkozások egy részét töltik ki.

A festés, rajzolás, mintázás közbeni vizuális játék önmaga is egy játékforma, amely a gyermek alkotó képzeletére, egyéni elhatározására épül, s ugyanúgy önkifejezésének, s tanulásának is eszköze, mint a játék.

2. Kezdeményezett játék

A gyermekek által kezdeményezett játékok (gyakorló-, szerep-, építő-, szabályjátékok) igen sokoldalúan járulnak hozzá tanulásukhoz. (tapasztalataik bővüléséhez, viselkedésformáik alakulásához, képességeik fejlődéséhez). A gyermek által megteremtett játékhelyzetek önmagukban – minden külső «megtámogatás nélkül» – hordozzák a tanulás lehetőségét. Ezért ezzel kapcsolatban az óvodapedagógusnak nincs különleges tanulást befolyásoló tennivalója, mert

miközben megteremti a játék kibontakozásának feltételeit, egyben megteremtette a spontán játék adta spontán tanulás lehetőségeit is.

A nevelő által kezdeményezett játékok tanulási funkciója az elmúlt években felértékelődött. A kezdeményezett játékok azon csoportja, amelyben az óvodapedagógus részéről tanulási cél is megfogalmazódik, tartalmukat tekintve közelítenek vagy teljesen megegyeznek a tanulási tartalommal. Ezek a játékok adják a foglalkozások egy részét. Esetleg több játék ki is tölthet egy egészfoglalkozást. Az ilyen játék szervezettel is lehet a tanulási

folyamat elkülönült, önálló része, de bennük a játék, s nem az irányított tanulás törvényszerűségei érvényesülnek.

3. A játék elemei vannak jelen a tanulásban

Ez a játékoság kereteiben érvényesülő játékjellemzők jelenléte és a derűs, vidám hangulatos légkör feltételei mellett lehetséges. A gyermekre jellemző játékos beállítódás miatt természetes követelménye az óvodai tanulásnak, hogy szinte minden helyzete hordozzon, tartalmazzon valamilyen játékelemet vagy játékra utaló vonást [3].

Összegezve: a játék a gyermek természetes közege, amely gazdag tanulási lehetőségek tárháza is egyúttal.

Felhasznált irodalom

1. Dombi Alice-Sztanáné Babics Edit (2015): Játékpédagógia SZTE JGYPK, Szeged.
2. Kovácsné Bakosi Éva – Kovács György (2007): Játékpédagógiai ismeretek. Szerzői kiadás. Debrecen.
3. Kovács György – Bakosi Éva (2004): Óvodapedagógia I. (óvodai tanulás = játékos tanulás). Szerzői kiadás. Debrecen.
4. Kovács György – Bakosi Éva (2005): Óvodapedagógia II. (játékos tanulás az óvodában). Szerzői kiadás. Debrecen.
5. Kósáné Ormai Vera – Horányi Annabella (2006): Mi, pedagógusok. Flaccus Kiadó, Budapest.

Игра – основной вид деятельности ребенка дошкольного возраста. Это самостоятельно выбранная деятельность, которую ребенок выбирает без посторонней цели, собственно из-за самого игрового процесса, сопровождающегося всегда радостью. Игра влияет на формирование личности ребенка и его социализацию.

В статье раскрывается содержание игровой деятельности ребенка дошкольного возраста, освещаются особенности игровой деятельности, анализируются общие и различные черты игры и обучения.

Ключевые слова: игра, игровая деятельность, обучение, ребенок дошкольного возраста, дошкольное учебное заведение.

Play is a freely chosen primary activity of young children, which is free of external goals. It is a series of activities, a source of joy, which is done for the sake of doing them. The play has an overall effect on the children's personality, shaping various forms of social behavior in them.

The paper is to explore the specificities of play in preschool-aged children. In addition to introducing the notions of play-consciousness, play-orientedness, and playfulness, it is to analyze similarities as well as differences between play and learning.

Key words: game, game activity, training, child of preschool age, preschool education.

УДК 159.9.072

Богомаз Сергей Леонидович
кандидат психологических наук, доцент,
Витебский государственный
университета имени П.М. Машиерова
Ковалевская Татьяна Николаевна
преподаватель,
Витебский государственный
университета имени П.М. Машиерова

ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД В ИЗУЧЕНИИ ФЕНОМЕНА ПСИХОСОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ

В статье рассматриваются вопросы методологических оснований и технологий изучения психосоциальной адаптации (ПСА). Представлен научно-теоретический анализ понятий «интегративный подход», «психосоциальная адаптация», «интегративная эклектика». Раскрыт психологический смысл понятия «психосоциальная адаптация», как сложного многокомпонентного явления. Показано, что методологическими принципами изучения ПСА являются: комплексный и системный подход, принцип динамического изучения, использование разных методов и методик. Для решения поставленной задачи были использованы: систематизация и концептуализация научных идей, сравнительный, системный анализ.

Ключевые слова: психосоциальная адаптация, методология, метод, интегративный подход, интегративная эклектика.

Постановка проблемы. Одной из актуальных проблем любого исследования является выбор наиболее оптимальных методов и методик. Особенно важен правильный подход при выборе соответствующего психологического инструментария при изучении таких многокомпонентных процессов, как психосоциальная адаптация (ПСА), тесно взаимосвязанная с

социализацией, самореализацией и психологическим здоровьем личности.

Анализ последних достижений и публикаций. В последние годы отмечается рост научных публикаций, посвященных анализу методологических проблем психологии. Методология психологии активно развивается в трудах Е.Д. Хомской (1997),